

Politikai
röpiratok

111.

111

895

001 0008 556761

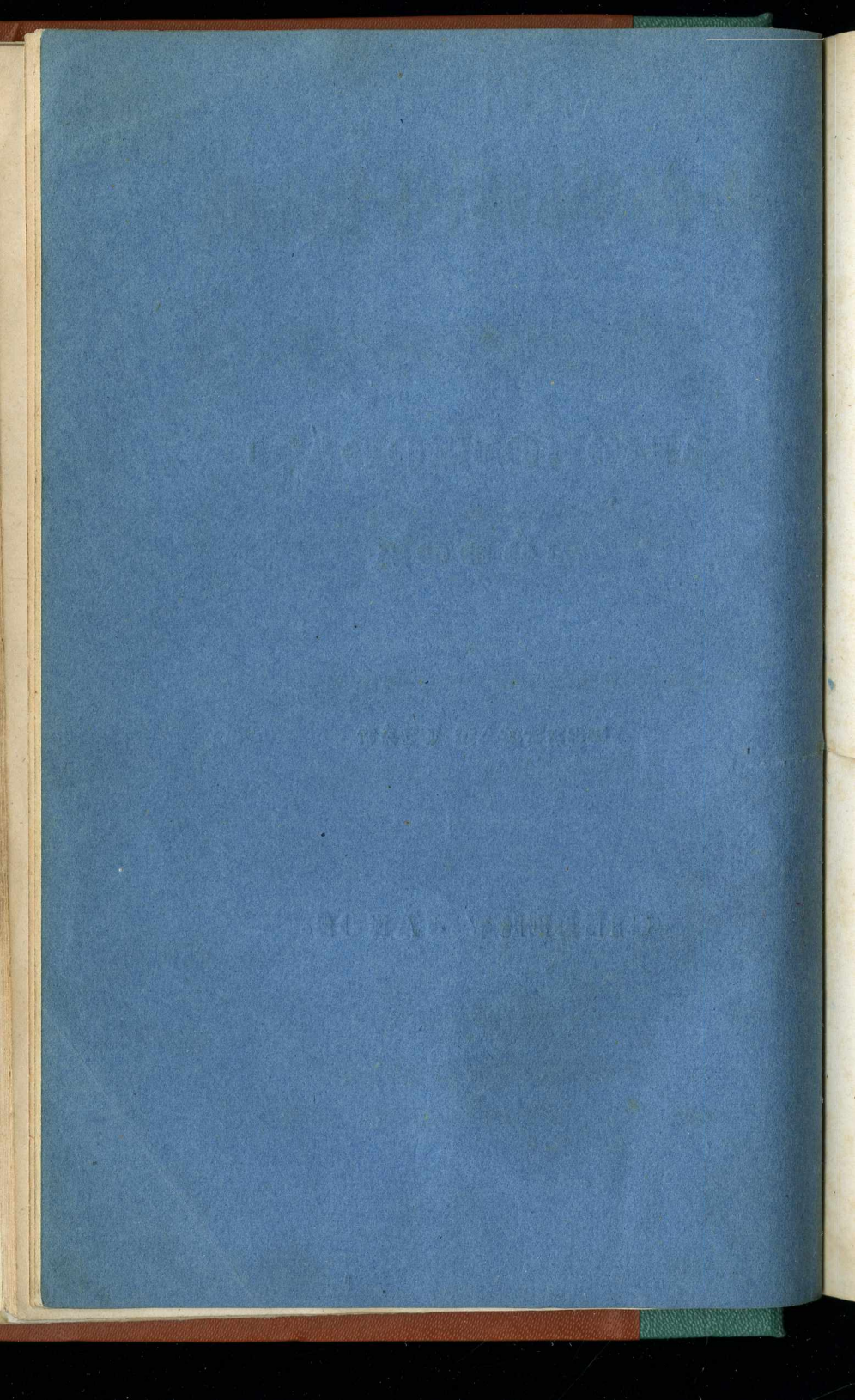
ÁL-OKOSKODÁSI

MÓDOK

BENTHAM UTÁN

GINDERY JÁNOS.

2.

ÁL-OKOSKODÁSI-MÓDOK

TÖRVÉNYHOZÁSI KÉRDÉSEKBEN.

Bentham után.

Francziából fordította's kiadta

GINDERY JÁNOS.

PESTEN 1842.

Esztergami k. BEIMEL JÓZSEF betűivel.

AL-OKOSKOPÁSI-NEVEK

FORGATÉKONYAI KÖRÖK

tanulmányok

Értekezések a természettudományok köréből

DR. BALLAGI GÉZA

1882

Magyar Tudományos Akadémia Kiadása

Ajánlva

SZÓNOKAINKNAK

MIELŐTT

szekökrül felállanak,

ÉS

UJSÁGIRÓINKNAK

MIDŐN

HIRLAPCZIKK-IRÁSHOZ

készülnek.

ALBANY

UNIVERSITY OF THE STATE OF NEW YORK

PLATE

OF THE

UNIVERSITY OF THE STATE OF NEW YORK

PLATE

OF THE UNIVERSITY OF THE STATE OF NEW YORK

PLATE

Figyelmestetés.

Jelen értekezés helyes felfogására szükséges ismerni azon általános alapokat, melyekre *Bentham* törvényhozási philosophiáját építé. Azok röviden a' következőkben határozzák:

„A' természet *gyönyör* és *fájdalom* hatalmába helyezé az embert. Minden képzetünket ezekből vesszük; minden ítéletünket, és éltünk minden elhatározásit ezekhez vezetjük vissza. Ki magát e' függésből ki akarja vonni, az nem tudja mit beszél; annak egyedüli czélja a' gyönyör-keresés 's a' fájdalom eltávolítása, ugyanazon pillanatban, melyben legnagyobb gyönyörököt megtagad, és magát a' legélénkebb fájdalmak kínjaiba veti. Az erkölcsész (moralista) és törvényhozó ez örök 's ellenállhatlan érzeményeket tűzze ki nagy tanulmányaúl. A' *hasznosság elve* mindent e' két rugónak rendel alája.

Haszon, egy elvont ige. Ez a' dolognak olly tulajdonságát vagy irányát jelenti, melly minket valami *rosztól* mentesít, vagy valami *jót* eszközöl.

Rosz, a' szenvedés, fájdalom, vagy a' fájdalom oka. *Jó*, (bien) a' gyönyör, vagy gyönyörnek oka. Mi az egyed hasznával, vagy érdekével öszszévág, az jólétének összes sommáját öregbíti. Mi egy község hasznával vagy érdekével összhangzik, az ezen községet képező egyedek jólétének öszvegét gyarapítja.

Elv: előszme, miből okoskodásaink kezdetét, vagy alapját vesszük. Megfogható értelemben, ez a' le szúrt vasczölöp, mellyre a' láncz első karikáját vetjük. Az elvnek minden kétségtől mentnek kell lennie. Hogy megismertessük elég azt *felvilágosítani* és *megmagyarázni*. Az elv olyan mint a' számtani sarkmondatok (axiomes): miket be nem bizonyitunk egyenesen, de megmutatjuk: miszerint lehetetlen azokat félrevetni a' nélkül, hogy képtelenségbe süljedjünk.

A' hasznosság észtana (logique): a' gyönyörök és szenvedések felszámítása és összehasonlításából ndulni ki ítélő tehetségünk összes működéseiben, és innen minden egyéb idegen képzetet kiküszöbölni.

Párthivei vagyunk a' *hasznosság elvének*, ha helyeslésünket, vagy nem helyeslésünket valami magán vagy nyilvános cselekvényről azon irányához mérve fejezzük ki, mellynél fogva gyönyöröket, vagy szenvedéseket eszközöl; 's ha imez ígéket

jogszerű (juste) *jogszerűtlen* (injuste) *erkölcs, erkölcs-telen* mint oly *összítőleges* (collectifs) *kitételeket* alkalmazzuk, mik bizonyos *gyönyöröknek* és *szenvedéseknek* *képzetét* rejtik magokban, a' nélkül hogy ezeknek valami más értelmet tulajdonítanánk: mindig föltéve, hogy a' *gyönyör* és *szenvedés* *szavakat* mindennapias jelentésökben vesszük, minden *önkintes szóhatározások* (definitions arbitraires) nélkül, mellyekkel bizonyos *gyönyörök* *kirekesztetének* vagy bizonyos *szenvedések létele* megtagadtatnék. Félre az *elménczséggel* (subtilité), félre minden *érzék-túlsággal* (métaphisique); nincs szükség sem *Platót* sem *Aristotest* tudakolni. *Szenvedés* és *gyönyör* az, mit mindenki mint olyat érez; a' *közember* úgy mint a' *fejdelem*; a' *tudatlan* úgy mint a' *bölcsész*.

A' hasznossági elv párthiveinek az *erény* csak ama' *gyönyöröknél* fogva *jó*, mellyek abból erednek: a' *vétek* csak azon *szenvedések* miatt *rossz*, mellyek *kifolyásukat* innen veszik. *Az erkölcsi jó* csak *physicali* *jókat* *eszközlő irányánál* fogva *jó*: az *erkölcsi rossz* csak *physicali* *rosszakat* *eszközlő irányánál* fogva *rossz*; de midőn azt mondom *physicali*, ez által a' *lélek gyönyöreit*, és *szenvedéseit* épen úgy értem, mint a' *külérzékek gyönyöreit* és *szenvedéseit*. Én ebben úgy tekintem az embert, mint az *lételes szerkezetében* (constitution actuelle) *valóban van*.

Ha a' *hasznossági elv* párthive az erények közhasználatu (banal) névsorában cselekvényre akadna, miből több szenvedés, mint gyönyör következnék, nem fogna tétovázni, hogy ezen állítólagos erényt véteknek tekintse, nem fogná magát az általános tevedéstől elámitatni engedni, el nem hiendené könnyelmüleg, miszerint: az álerények gyakorlatára azért kárhoztattunk, hogy a' valódi erényeket fentartsuk.

Épen így, ha a' vétkek közhasználatu' névsorában valami közönyös cselekvényt, valamely ártatlan gyönyört találna fel, legkisebb kétkedés nélkül ezen állítólagos vétket a' helyes cselekvények rovatába sorozná; könyörületét fogná átvinni, illy állítólagos (prétendu) vétkesekre, és neheztelését fentartani, azon állítólagos erényesek iránt, kik ezeket üldözik."

E' fordításnak főczélja lévén: hogy Benthamnek a' szerte isméretes angol törvény bölcsésznek „*Ál-okoskodási-módok törvényhozási kérdésekben*“ című értekezése honi nyelvünkön közzé tétessék; önmagából következik, miszerint: a' nagy férfiunak hasznossági elvét tárgyozó bévezetése, csak az ál-okoskodási-módok tökéletesb felfogása, és tisztább érthetősége okáért tüzetett mintegy figyelmeztetésül e' könyvecske homlokára.

Fordító.

Ál-okoskodási-módok

Törvényhozási Kérdésekben.

Mi valódi okoskodás a' törvényalkotásban? Valódi okoskodás a' törvényalkotásban: elősorolása azon jók, vagy rosszaknak, miket e törvény előidézhet: a' mennyi jót idézhet elő, az meg annyi védök: 's a' mennyi rosszat, az meg annyi ellenök, Azonban nem kell felednünk: hogy a' jók, vagy rosszak nem egyébb, mint gyönyörök vagy szenvedések.

Mi ál-okoskodás a' törvény alkotásban? Ál-okoskodás elősorolása minden más egyébbnek, a' törvény okozatain kívül, történjék aztán az akár a' törvény mellett, vagy ellen, akár jó, vagy rossz tekintetéből.

Semmi sem egyszerűbb, 's még is semmi sem újabb ennél. Nem a' hasznosság elve új, sőt inkább olly régi az mint maga az emberi nem. Mindennek, mi igaz, az erkölcs-tudományban, mindennek, mi jó a' törvényekben van kifolyása; de legtöbbnyire a' természeti ösztöntől követtetéek, addig mig az okoskodás által megküzdett. Ha a' törvényhozási könyvekben vet is ezen elvitt amott néhány fényszikrát, ezek legott elhomályosulnak azon füsttől,

mellytől környezvék. Egyedül Beccaria érdemel kivételt, de vannak az ő munkájában is rossz forrásból merített okoskodások.

Már két ezer éve, hogy Aristotes, *ál-okoskodások'* (sophismes) cím alatt olly lajstromot kezdé készíteni, melly az ál-okoskodás minden módjait magában foglalja. E' lajstrom: illy hosszú időfejményi felvilágultság által gyámolítva, itt helyén lenne de e' munka minket nagyon eltávolítana. Én itt csak némi fő hibák előtüntetésére szoritkozom a' törvényhozási körre nézve: ez olly neme a' lajstromnak, melly a' legközönségesb tévutakra vonatkozik. A' hasznosság elve imez ellentétek által legnagyobb világosságba fog helyezettetni.

1. A' törvényrégisége nem ok (raison).

Valamelly törvénynek régisége szülhet ugyan némi kis előítéletet annak jóvoltáról, de önmagában véve még sem ok. Ha a' kérdéses ó törvény a' közjólétre üdvösen hatott, ugy mennél régibb, annál könnyebb sikeres eredményit bebizonyítani, és hasznosságát közvetlen erősíteni.

2. Vallási tekintély (autorité religieuse) *nem ok.*

Az okoskodásnak ezen modját a' jelen időben gyérebben használják ugyan, de a' mult korban túlnyo-

mó súlylyal bírt. Sydney munkája halmozva van ó-testamentomi idézésekkel, 's valamint ő úgy találta, hogy azokra a' népfelség rendszerét alapíthatni, úgy ellenkezőleg Bossuet ott lelé alapját a' korlátlan hatalomnak. Sydney az isteni törvény és a' szenvedőleges engedelmesség párthiveit saját fegyverökkel akarta leküzdeni.

Ha fölteszszük hogy valamelly törvény az istenségtől ered, akkor egyszersmind azt tesszük föl hogy az a' legfőbb jószág és bölcsesség eredménye. Azért illy törvény feladása egyéb nem lehet, mint a' legkitűnőbb haszon: következésképp a' haszon az, mit ezen törvény igazolására tisztába kell hoznunk.

3. Az ujitási szemre-hányás (reproche) nem ok,

Félrevetni minden ujitást, annyi mint megvetni minden előhaladást: milly állapotban volnánk, ha ezen elvet kezdettől fogva mostanig szentül őriztük volna meg? Minthogy mind az mi létezik kezdődött: tehát mind az, mi most *állomány* (établissement) egykor *ujítás* volt. Azok, kik most egy törvényt mint régít fogadnak el, azelőtt mint ujat gunyoltak (blámér) ki.

4. Önkintes szóhatározás (Definition) nem ok.

Semmi sem közönségesb a' törvénytudók 's politicalai íróknál mint okoskodásukat, sőt egész mun-

kájok szerkezetét tisztán önkintes szóhatározáson építeni. Az egész mesterfogás pedig ebben áll: valamely szót egy különös, a' maga mindennapias használatától elvont értelemben venni-föl, azt ugy alkalmazni, mikép az soha' eddig alkalmazva nem volt, és így az olvasót bizonyos mély bélátás, és titkos rejtély látzatával tévutakra vezetik.

Maga Montesquieu is munkája elején illy ál-okoskodási hibába esett. A' törvény szót akarván meghatározni, egyik névmásításból a' másikba megyen át: a' legkülönbözőbb tárgyakat egymás mellé állítja, az istenséget, az anyagi világot, a' felsőbb szellemi lényeket, a' barmok- és embereket. Végre is azt tanuljuk, hogy: a' *törvények viszonyok*, 's pedig *örök viszonyok*. Így a' szóhatározás sokkal homályosabb, mint maga a' meghatározandó dolog. A' *törvény* szó tulajdon értelmében elég tiszta fogalmat teremt minden elmében; a' *viszony* szóé pedig semmilyet. A' *törvény* szó képleges (figuré) értelemben csak *többjelentőséget* (équivoque) szül, és Montesquieu, ki tisztéül tevé e' homályt eloszlatni, azt megkettőztette.

Az ál-határozás természetéhez tartozik az egy alkalmazásban állandóságot nem tűrni. Valamivel tovább (III. czik.) a' szerző (Montesquieu) a' törvényt máskép imigy határozza: *A' törvény általában ugymond az emberi ész, mennyiben az a' földnek minden népét kormányozza.* A' szavak sokkal isméretes-

bek, de az egészből tiszta fogalom még sem ered. Következik-e' ebből, hogy számos különböző állapotban ama sok ellentétes, vad, éretlen törvény, melly folytonos változásokon keresztül habzik, mindég *az emberi ész?* Nékem úgy tetszik, hogy az ész nemcsak nem törvény, sőt sokszor épen ellenkezésben van vele.

Montesquieunek ezen első czikke tömérdek zagyvaszóharczot okozott. Az irók methaphysicai rejtvények fejtegetésében fáraszták elméjüket ott, hol azok, legkevesebbé vannak. Beccaria is elhagyá magát kapadni ezen érthetlen *viszony* szótul. Faggatni az embert annak megtudhatására: valjon ártatlan é avagy vétkes? annyi mint önvádolásra kényszeríteni őt. Ezen eljárás neki visszatetszik, és miért? mivel ez véleménye szerint annyi, mint *minden viszonyt összezavarni*. (XII. Feje: a' Kínfaggatásról) Mit jelentsen ez? Élvezni, vagy szenvedni, élvezést, vagy szenvedést eszközölni, imhol a' kifejezések, miknek jelentését felfogom; de viszonyokat követni, viszonyokat összezavarni, ezek olly kitételek, miket teljességgel nem értek. Ezen elvont hátárszavak semmi eszmeképet nem adnak, semmi érzeményt nem költenek. Én általános közönybösségben vagyok a' *viszonyok* iránt csak *gyönörök* és *szenvedések* az, mi engem érdekel.

Rousseaut épen nem elégité ki Montesquieu ezen szóhatározása; ő maga is meghatározá a' törvényt, mit ő

aztán nagy találmánya gyanánt hirdetett: A' *törvény* mond ő, az *általános akaratnak kifejezése*. Így tehát nincs sehol is törvény, hol a' nép összeseregletten (en corps) nem szólott, nincs törvény sehol is, mint a' korlátlan nép uraságban: ő ezen felséges határozás által elnyomott minden eddig létező törvényt, semmiség bélyegével illette a' földkerekség bármi népénél jövőben hozandó törvényeket, kivéve talán a' Szent-Marini (Saint Marini) köztársaságot.

5. Névmásítás (Methaphore) *nem ok.*

Én itt mind a' névmásítást szoros értelemben mind azon értelemmásítást (allegorie) értem, melylyel eleinte a' beszéd felvilágítására vagy ékesítésére élünk, 's melly később lassankint okoskodásunk alapjává válik.

Blackstone (3 Comm. Feje: XVII) olly ellensége minden változtatás és újításnak, hogy még az angol nyelvnek az ítélőszéki viszonyokban behozását is gonyolá, semmit sem mulasztott: hogy olvasóiba is illy előítéletes szellemet sugáljon. Ő ugy állítá elő a' *törvényt* mintegy *várat*, mintegy *erősséget*, min semmi változtatást nem tehetni annak gyengítése nélkül. Megengedem, hogy ő e' névmásítást nem mint okot adta elő; de hát miért alkalmazta? Hogy béhálózza a' képzelő - tehetséget, hogy olvasóinak minden reformi fogalmait megelőzze, hogy azok-

ba ösztönszerű rettegést ültessen a' törvényben teendő minden ujítás ellen. Az elmében egy álképzet marad hátra, 's ugyan azon okozatot szüli, melyet az ál-okoskodás. Legalább meggondolhatta, miszerint: e' névmásítást igen könnyen vissza lehetett volna torolni. Ha ő a' törvényből várat csinált, nem természetes-e a' tönkrejutott perlekedőkre nézve, hogy ők e várat a' harpiáktól népesítettnek higgyék?

Azt mondják az angolok: az embernek háza az ő vára. Egy költői kifejezés legkevesbé sem ok; mert ha egy embernek háza éjjel annak vára, *) miért ne légyen az nappal is? Ha az egy sérthetetlen védhely a' tulajdonosnak, miért ne légyen az minden egyéb személynek, kit a' háztulajdonos befogadni jónak lát? — Angol országban az igazság kiszolgáltatást többször hátráltatja a' szabadságnak imegyermekes értelme; úgy tetszik hogy a' bűnösnek is kell lenni egy vermének, mint a' rókának a' vadász nagyobb kéjelmére.

Katholikus országban az *egyház istenháza*. E' névmásítás alkalmul szolgált vétkesek számára bűnvédhelyeket (asile) felállítani. Az isten iránti tisztelet 's illedelemmel ellenkezendett hatalomkarral kiragadni azt, ki ótalom végett az ő házába menekült! **)

*) Az angolt saját házából éjjel rendőrileg kivetni tiltatik. Ford.

**) Ehhez a' szent-írás is imígy szól: „Domus mea domus orationis est, vos autem fecistis eam speluncam latronum.“ Math. XXI. 13. Marc. XI. 17. Luc. XIX. 36. Ford.

A kereskedési egyensúly (la balance du commerce) számtalan, csupán névmásításra épített okoskodást szült. Az ember látni hívé a' nemzetek elmerülését, 's felmagasulását a' kölcsönös kereskedésben mikép a' mérleg egyenlőtlen tehertől nyomott serpenyőit; nyugtalonított minden, mit egyensúly hiányának tekintének; azt képzelék hogy egy nemzetnek a' kereskedésben szintugy szükségkép nyerni, vagy vesztenie kell, mikép egy mérőserpenyőn könnyitni, annyi, mint a' másikat megnehezíteni.

Ezen szó *anya-ország* igen sok előítéletet és ál-okoskodást teremte a' főtartományt 's gyarmatokat illető mindennemű kérdésekben. A' gyarmatokra kötelességek parancsoltattak, vétkek tulajdonitattak nékik, mellyek aztán mind a' gyermeki függés névmásítására rovattak.

6. A költés (fiction) nem ok.

Költés által olly általánosan hamisnak ismértényt értek, melly felett ugy okoskodunk, min'ha való volna.

Fridrik törvénykönyvének (code Frideric) híres szerkesztője Cocceji, az ál-okoskodás illy nemének példáját mutatta a' végrendeletek ügyében. Sok természettörvényi tekervények után helyesli, hogy a'

törvényhozó az egyedeknek végrendelesi képességet adjon. Miért? — *Mivel az örökös az elhunytal, ugyan az, és csak azon egy személy, következésképp az örökösnek az elhunyt tulajdonos jogának élvezését folytatnia kell.* (Frid. törv. II. rész. I. §. 110. lap 156) Való, hogy ő más helyett hoz elő néhány védokokat, mik a' hasznosság elvéhez tartoznak, de ez a' munka kezdetén van, hol ő csupán előbeszédet tart. A' komoly 's elhatározó ok így Coccejinek az élőknek ugyanazonsága a' halottal.

Az angol törvénytudók, hogy bizonyos esetekben a' javak elkobzását igazolhassák, Nagy Fridrik kancellárjához majd hasonló okoskodással éltek. Ők magoknak a' vér olly megromlását képzelék, melly a' törvényes örökösödésnek folyamát megakasztja: egy ember felségárulás vétké miatt halállal büntették; az ártatlan fiú nemcsak javaitól fosztatott meg, de öreg atyja birtokát sem örökölhette, mivel a' csatorna, *) mellyen e' javaknak átfolyni kell vala, megfertőztetett. Illy költés egy eredeti politikai bűnről alapul szolgál minden egyéb e' részbeni törvénynek. De mi okból állunk meg itt? Ha van vérromlottság, miért nem rontjuk le egy vétkes törzsök fattyusarjadékit?

*) *Verbűczynk* nem csak a' kölcsönös örökösödés, hanem még a' család jogi viszonyok fonalának is olly örökös megszakadását képzelé, melly királyunk legmagash kegyelmi közrehatása által sem leendhetne többé összefonható. I, 16. 20. 49. 56. Ford.

Blacstone első könyvének hetedik cikkében hol a' királyi tekintélyről szól, egészen átengedte magát mindenféle gyermekes költésnek. A' királynak vannak sajátságai (attributs) ő mindenütt jelen van, ő legtökéletesebb, ő halhatatlan.

Illy nevetséges képtelenségek (paradoxes) gyümölcsei a' szolgai gondolkozásnak, a' helyett hogy a' királyság elsőbségéről, méltóságáról igazságosb fogalmakat nyujtanának, csak ámitásra, tévutakra vezetnek, és magára a' valóra is a' mese's csuda alakját öltik. Ezek nem egyszerű elmefuttatások. Ő azokat több okoskodásinak alapjául rakja. A' királyi előjogok magyarázatára használja, mik a' legjobb védokokkal igazolva leendhetnek a' nélkül, hogy észre venné: mennyire árt az ember a' legszentebb ügynek is, mikor azt haszontalan's mitsem bizonyító okokkal támogatni erőködik. — A' *birák*, ugy mond tovább: *tükrök*, mikben a' király képe visszasugárzik. Milly gyermekdedség! Nincs-e a' tárgy maga, mire a' legcsillogóbb fényözönt kívántuk átvonni, ez által a' nevetségnek kitéve?

* * *

De vannak merészebb, 's érdekesb költések is, mik a' politikában nagy szerepet játszottak, és hires munkákat teremtenek elő, 's ezek a' *szerződések* (contrats).

A' ma már kevéssé isméretes, 's mint a' kényurasági törvénykönyv gyűlöletes szerzője Hobbes *1) minden politikai társaságot bizonyos szerződésre vezet vissza, melly állítólag a' nép és fejedelem között történt volna. A' nép ezen állítólagos (prétendu) szerződés által minden természeti szabadságáról, mi rosznál egyebet nem eszközölhete lemondott 's egész hatalmát a' fejedelem kezeiben központosítá. Minden ellenkező vélemény az ő véleményében egyesült, vagy is inkább ott semmisült meg. Az mit ő *akar* alattvalójai közakarátának vétetik. Midőn Dávid Uriást elveszté, ez Uriásnak megegyezésével történt. Uriás megegyezett mindabban, miben Dávid felőle rendelkezett. E' rendszernél fogva a' fejedelem véthet az isten ellen, de épen nem véthet az emberek ellen, mert mind az, mit cselekszik, köz egyezésből ered. Az ember az ellenállásról nem is gondolkozhatik, mert ez azon ellenmondást rejténé: hogy az ember magát önmagának szegzi ellen.

Locke, kinek neve a' szabadság párhivei előtt épen olly kedves, mint Hobbesé gyűlöletes, a' kormánynak (gouvernement) alapját hasonlókép szerződésben helyezte. Locke állítja, hogy a' fejedelem és nép között létezik egy szerződés, mellynek erejé nél fogva a' fejedelem kötelezi magát: a' közjólét törvényei szerint kormányozni, a' nép pedig részéről leköti magát: hogy a' fejedelemnek engedel-

*1) Lásd hátul.

meskedik mind addig, míg az hive marad ama' feltételeknek, mik alatt a' koronát elfogadta.

Rouffeau bosszúsan vetette el eszméjét ezen kétoldalu (bilateral) szerződésnek a' fejedelem és nép között. Ő viszont *társadalmi szerződést* (contract social) képzelt, miszerint: *mindenki kötelezi magát valamennyinek irányában*, és melly egyedül törvényes alapja a' kormányoknak. A' társaság nem áll fen egyébkin, mint ezen szabad szövetekezési alku által.

Mi ezen három, egymásnak homlokegyenest ellentétes rendszerben közös, az abban áll: hogy mindegyik nézet (theorie) költéssel kezdődik, mert e' három neme a' kötésnek egyaránt költött, és azok sehol egyebütt, csak szerzőik képzelő tehetségében léteznek. Nemcsak hogy a' történet írásban semmi nyomukat nem lelhelni, sőt épen ellenkezőleg ez ellenök bizonyít.

Hobbes rendszere világos hazudság. A' kényuraság mindég 's mindenütt az erőszak, és ál-hitfogalmak szüleménye volt. Ha van valahol nép, melly urának a' felségtekintélyt valami nyilvános tett által átnyujtotta, nem igaz, hogy illy nép azt nyilatkozta volna, miszerint magát fejedelmének bármi vérengző, és szeszélyes (bizarre) akaratának is aláveti. A' dán népnek 1660-ik oklevele lényeges zá-

radékokat (clauses) foglal magában, mik a' főhatalmat (puissance suprême) körül írják, az az határok közé szorítják *).

Rouffeaunak *társadalmi szerződése* nem bíraltott illy szigoruan, mert az emberek mindég igen hajlanak olly rendszer logicájára, melly felállítja azt mit minden más fölött szeretnek, a' *szabadságot* 's *egyenlőséget*. De hol alakult illy közönséges alku? mik abban a' záradékok? melly nyelven szerkesztett? miért volt mindég isméretlen? Valljon, miko^r az emberek az erdőkből kijöttek, mikor a' vadélettől búcsút vőnek, magasultak-e föl lelkeikben az erkölcstan' 's politicának am a' felséges eszméi, mikre ezen első szerződést alapíták?

Locke szerződése sokkal valóbbsinű, mert vannak országok, mellyekben a' felség országlása kez-

*) Margareta III-ik Valdamár Dán-király leánya Dán-Svéd 's Norvegországot a' Calmári kötés által 1397-ben egy közös birodalomná tette. De ezen összesítés tökéletes állandóságra soha nem érhető. II-ik Christián még 1515b-en egyesítve bírta e' három országot; de mivel vallási vitályok miatt 600 fő-nemest lekonczoltatott, a' Svéd- 's Dán- nép által trónjától fosztatott meg. A' Dán-nép ez alkalommal fejedelmül Fridrik slesviai vezért választotta el.

Ennek 's utódinak kormányzása alatt sok political forrongás, 's változás történt, míg ezeket végtére megúván a' Dán-nép a' fenemlített 1660-ik esztendőben fejedelmének absolut monarchiai oklevelet nyújtott át. Ford.

detén bizonyos kötelezéseket vall, 's a' nép részéről, mellyet kormányozni kíván, bizonyos feltételeket fogad el.

Mindazáltal e' szerződés is költés. Lényege (essence) minden szerződésnek az érdekllett (intéressé) felek szabad megegyezésében sarkall. Itt feltéttetik, hogy az ajánlásnak minden tárgya egyenkint 's teljesen ismérve van. Már pedig ha a' fejdelemnek országglása kezdetén szabadságában áll egyezését adni, vagy azt megvonni, szabad lész-e ugyan az a' népnek is? Néhány üres felkiáltas tekintethetik - e ugy, mint egyéni (individuel) és közönséges (universel) megegyezésnek ténye (actes)? Kötelezheti-e e' szerződés azon egyének sokaságát, kik arról soha mit sem hallottak? kik annak szentesítésére nem hivatnak, kik megegyezésöket meg nem tagadhatták a' nélkül, hogy vagyonukat éltöket koczkáztatták volna? — Egyébiránt sok országban ez állítólagos szerződés a' valóságnak ime' gyöngé látszatos színet sem viseli. Az ember a' fejdelem 's nép közti ajánlásoknak árnyékát sem veheti észre.

Nem kell az emberi nemnek boldogságát költéstől felfüggeszteni. Nem kell a' társadalmi gúlát (pyramide) porond vagy agyag-alapra helyezni, hogy azon összeroskadjon. Hagyjuk e' játékokat a'

gyermeknek: férfiút okosság és igazság szava illet.

A' valódi politicalai kötelék az embereknek azon megmérhetlen érdekében gyökeresül, mi egy kormány fentartásában rejlik. Kormány nélkül nincs biztosság, nincs család, nincs tulajdon, nincs műszorgalom és ipar. És itt kell keresni alapját 's okát minden kormánynak, bár milly eredetűek vagy alakúak legyenek is azok; csak midőn a' kormányt összevetjük rendeltetésével, vitatkozhatunk bölcsen annak jogai és köteleiségei fölött, a' nélkül hogy ezen állítólagos szerződésekre, mik végnélküli vitályokná egyebet nem szűlnek, legkevesebbé is szorulnánk.

7. Az ábránd-ész (raison fantastique*) nem ok.

Semmi sem szokottabb, mint azt mondani: *ezt az ész akarja ezt az örök ész parancsolja* 's a't. de mi ez az ész? Ha ez nem a' jónak vagy rossznak megkülönböztetett nézete, (vue) akkor az nem más mint ábrándozás, nem más mint zsarnokság

*) *Raison fantastique* nem a' subjectivus ábrándozó, hanem inkább az általa ábrázolt objectivus észet fejezi ki. Képzelő-tehetségünkben t. i. alkotunk néha eszmeképet, mellynek bizonyos követelő, parancsoló igényeket, főleg jogszerűség tekintetében szoktunk tulajdonítani 's illy subjectivus eszünk működése által előidézett eszme képet kell itt az „ábránd-ész“ kitétele alatt értenünk. Ford.

melly egyebet nem hirdet, mint belső meggyőződését annak, a' ki beszél.

Vizsgáljuk meg milly alpra kívánta építeni egy híres törvénytudó az atyai tekintélyt. Egy közönséges értelmű ember nem fog e'kérdésben legkisebb nehezséget is találni, de egy tudós mindenütt rejtvényekre akad.

„ Az atyai jog a' gyermekekre nézve mond
 „ Cocceji az *észben* gyökerezik; mert 1)
 „ a' gyermekek olly házban születtek,
 „ mellynek gazdája az atya. 2) Olly csa-
 „ lásban jöttek a' világra, mellynek ő feje
 „ 3) a' gyermekek az atya magvából va-
 „ lók, 's testének egy részét teszik.“

Im! azon okok, mikből a' többi között azt következteti: hogy egy negyven éves, házasulni ohajító férfinak egy öreg eszelős ember megegyezését kelljen bevárni. Közös mind háromban az, hogy egyikben sincs legkisebb viszony az illető felek érdekével: a' szerző sem az atyák sem a' gyermekek hasznát nem fontolgatja.

Mindenek előtt ezen kifejezés „*atyai jog*“ nagyon határozatlan: itt nincs szó egy korlátlan, eloszthatlan jogról: több neme van a' jogoknak, miiket az atyának különös okoknál fogva vagy oda tulajdoníthatni, vagy pedig tőle megtagadhatni.

Az első ok mit felhoz, olly tényre van építve, melly csak esetileg való. Ha egy útasnak a' fogadóban, hajóban, vagy barátjának házában születnének gyermekek, lám akkor az atyai tekintélynek első alapja itt az atyára nézve legott megsemmisülne. A' cselédek, katonák gyermekei nem volnának atyjoknak alávetve, hanem annak, a' kinek házában születtek.

A' második oknak nincs legkisebb határozott értelme, vagy tán csak ismétlése az elsőnek. Egy atyja, bátyja, vagy pártfogója házában tartózkodó embernek gyermeke olly családban született-e mellynek feje az atya?

A' harmadik ok szintolly haszontalan, mint a' milly kevésbé illedékes: „A' gyermek atyának magvából született, és testének egy részét teszi.“ Ha ez elve a' jognak, akkor meg kell engednünk, hogy az atyánál sokkal nagyobb hatalom illeti az anyát.

* * *

Jegyezzünk meg magunknak itt egy lényeges különbséget az ál- és igaz elvek között. A' hasznosság elve csak a' felek érdekére vonatkozván, a' körülményekhez köti magát, és minden szükséghez alkalmazkodik. Az ál-elvek mindég az egyedek érdekétől különvált dolgokra vannak alapítva, és ha kö-

vetkezetesek úgy hajthatlanok lennének. Illy jellemű ezen állítólagos jog is, melly a' születésre építetik. A' fiú természetesen az atyához tartozik, mivel azon anyag (matière) miből a' fiú alakult, az előtt atyja vérében keringett: hogy ő a' fiút szerencsétlenné teszi ez semmit sem nyom; jogát lehetetlen megsemmíteni, mert azt nem másíthatni meg: hogy fia ne legyen az ő fia. A' gabona miből testetek alakult, az én szántóföldemen termett: lehetségese, hogy ti ne legyetek az én rabszolgáim? —

S. Ellenszenv és rokonszenv nem ok.

A' büntető törvény körében oktalankodik az ember leginkább ellenszenvvel: vannak ellenszenvek olly cselekvények iránt, mik bűnöknek, 's olly egyének iránt, kik bűnösöknek tartatnak; vannak aztán az igazság szolgálói, vannak ime' vagy ama' büntetés iránti ellenszenvek. Ez ál-elv zsarnokilag uralkodott a' törvénynek e' tág mezején. Beccaria merészelt első sérthetlenül keményre edzett fegyverekkel véle szembe szállani; de ha sokat tett is a' bitorló [(usurpateur) megrontására, keveset tett annak kipótlására.

Ellenszenv elve az, melly a' vétekről hirdeti, hogy büntetést *érdemel*; a' rokonszenv elve az, melly valami cselekvésről hirdeti, hogy jutalmat *érdemel*: e szó *érdemel* csak szenvedélyek, hibákra ve-

ze'het. Nem kell egyebet szemügyre venni, mint a' jó vagy rossz következményeket.

De midőn azt mondom: *hog az ellen- és rokonszenv nem ok*, akkor a' törvényhozóét értem, mert a' népeknek ellen- és rokonszenvei igen is hathatós okokat képezhetnek. A' vallás, törvény, szokás, bármi fonák és veszélyes legyen az, mit sem tesz, elég ha a' nép hozzá ragaszkodik. Előítéletük erőssége jelöli ki az óvatosságot, mellyel nekik tartozunk. Elvenni tőlük valamely élvezetet, valami reményt, bármilly agyrémes is, annyi rosszat tesz, mint őket bármi valódi élvezettől, reménytől megfosztani. Egy egyénnek magános szenvedése rokonszenv által közössé válik. Innét a' rossznak egész serge következik: ellenszenv azon törvény ellen, melly a' közös előítéletet sérti, ellenszenv a' törvényeknek egész csoportja ellen, mellynek e' törvény egy részét teszi; ellenszenv azon igazgatóság ellen, melly ezeket végrehajtja: — hajlam: azok végre hajtásához legkevesbé sem járulni; hajlam: azoknak magát titkon ellenszegezni; hajlam: azoknak ellenébe nyiltan, 's erőnek erejével küzdeni; hajlam a' kormányt azok kezeiből kiragadni, kik magokat a' nép akarátának állandóan ellene feszítik; — ez meg annyi rossz, mellyek olly bűnöket ragadnak magukkal, miknek őszvege azon vegyületet egészíti, mit *forradalomnak* és polgári háborúnak szoktunk nevezni; rosszak: mellyek előidézendik ama büntetéseket, mik megszüntetésére hasz-

náltattak. Ime! lánczolata azon siralmas következéseknek, melyek szüntelen készek egy elcsavartképzelő tehetségből kisarjadzani. Szükség tehát, hogy a' törvényhozó engedjen olly erőszaknak, minek rohanó árja minden ellenvetett akadályt magával sodorna. Azonban ne mulasszuk el megjegyezni, miszerint a' törvényhozónak határozó okát nem ezen ábrándozások jelölik, hanem jelölik azon rosszak, mik fenyegetnek bennünket, ha ezen ábrándozások megvívattak. De a' kormányzottak ábrándozásinak rabszolgájává kell-e a' törvényhozónak válni? Nem. Az oktalan ellenszegülés, és szolgálai leereszkedés közt van egy biztos, és tisztes középút: leküzdeni ezen ábrándozásokat csupán olly fegyverekkel, mik azokat legyőzni képesek; *példával* t. i. és *oktatással* kell, hogy felvilágosítson, hogy a' nyilvános értelemhez intézze szavait, hogy magának időt adjon a' tévedéseket eloszlatni. A' valódi okok tisztán megmagyarázva szükségkép erőteljesbek lenednek az ál-okoknál. De nem kell, hogy a' törvényhozó e' tanítgatásokban nagyon homlokegyenest mutatkozzék, ne hogy így a' köztudatlansággal koczczanjék össze. A' mellékes módok a' czélnak sokkal sikeresben felelnek meg.

* * *

Egyébiránt: túlságos hódolás az előítéleteknek: ez sokkal közönségesb hiba, mint az ellenkező kihágás. A' legjobb törvényjavaslatok hajótörést szen-

vednek e' közhasználatu (banale) ellenvetés által: „Az előítélet ennek ellen áll: megsértendjük a' sokaságot.“ — De mikép tudhatni ezt? Az öszves néptömegnek csak egy szabásu gondolkozásmódja van-e? Az egyedek öszvegének ugyanazon egy érzeménye van-e, hozzá számítva azon tizenkilencz huszad-részt, mely soha a' dolgról mitsem hallott? — De máskép is, ha a' sokaság csalódásban él, arra van-e azért kárhoztatva, hogy ezen hibájában mindörökké lézengjen? Azon altatások (illusions), miket a' sötétség szül, nem fognak-e a' napfénynél eloszolni? Akarjuk-e, hogy a' nép felfogta légyen a' józan ész, mikor az sem törvényhozóktól sem földgömbünk tudósaitól nem ismértetett? Nincsenek-e például más nemzetek, kik hasonló tudatlanságból kibontakoztának, kik hasonló akadályokon győzelmet vittekki?

Utoljára is a' népi előítélet sokkal gyakrabban szolgál ürügyül, mint sem indító okul. Ez alkalmas utilevél a' status emberek balfogásira. A' néptudatlanság kislelküségjök és tunyaságjok kedvenz védoka, midőn még is indítóokaik azon előítéletek, mikből kivergődni magok sem képesek. A' nép neve eltorzitott alájegyzék főnökeik igazolására.

9. Elvföltevés (petition de principe) *nem ok.*

Az *elvföltevés* egyike azon ál-okoskodásoknak miket már Aristoteles különösen kiemelt; de ez olly

változékonny teremtény, melly magára többféle alakot ölt, 's magát mesterileg elrejtí.

Az *Elvföltevés* vagy inkább *elvbitorlás* (l'usurpation de principe) abban áll: hogy a' vitatásban egy bizonyítatlan főtétellel (proposition) úgy élünk, mint-ha az már vihatatlan igazság lenne.

E' módja az ál-okoskodásnak az erkölcstudományban, 's törvényhozásban: az *érzeményes* és *szenvedélyes* kitételek által leplezve jelenkezik.

Ezen *érzeményes* és *szenvedélyes* kitételek főjelentésükön (sens principal) kívül még a' helyeslésnek, vagy gúnyolásnak mellékfogalmát is rejtik magokban. A' *közönyös* kitételek pedig a' kérdéses dolgot minden jónak vagy rossznak gyaníttatása nélkül egyszerűn kifejezik a' nélkül, hogy a' helyeslés, vagy gúnyolásnak idegen képzetét magukban zárnák.

Meg kell tehát jegyeznünk: hogy a' *szenvedélyes* szó mindig magában rejt, vagy inkább körülburkol egy kinem fejezett, de alattomban értődő kitétel, melly a' szó alkalmazásához is simul, sokszor azok előtudata nélkül is, kik e' szavakat alkalmazák: ezen alattomban értődő kitétel a' gúny vagy dicséret kitétele, melly azonban mindig tág 's határozatlan értelmű.

Teszem: arra szorultam, hogy a' hasznosság eszméjét oly igéhez kössem, melly közönségesen a' gúny mellékfogalmát foglalja magában; ezáltal magamat a' képtelenség emberének mutatni, 's enmagammal ellenkezésbe hozni látszatom.

Akarjam 'például mondani: *ezen tárgya a' fényülésnek jó?* E' kifejezés elrettenti mind azokat, kik e' szóhoz *fényülés* a' helytelenítésnek gúny érzeményét szokták csatolni.

Mit kell tehát tennem e' különös pont taglalgatásában, hogy e' veszélyes eszme - csatlakozást fel ne ébresszem? Egy közönyös szóhoz kell folyamodnom; például azt fognám mondani:

A' jövedelemnek illy kiadási módja helyes; ime' fordulat által a' dolog nem fog semmi előítéletet maga ellen támasztani, 's a' kérdéses tárgynak részrehajlatlan taglalgatása lehetővé leend.

Midőn Helvetius állítá: hogy minden cselekvény indító oka az *érdek*; felzúgtak ellene a' nélkül hogy csak meg is hallgatták volna. Miért? Mert az *érdek* szónak oly gyűlöletes értelme, 's megszokott használtatása van, melly a' tiszta hajlandóságnak, 's jóakarathoz minden ösztönét kiirtani látszatik.

Hány okoskodás nincsen a' politica körében csupán *szenvedélyes* kitételekre alapítva?

Ugy hisszük: a' törvény védelmére szólottunk azt mondva: e' törvény a' monarchia, vagy democratia elvével összevág, pedig ez éppen semmit sem jelent. Ha vannak személyek, kik e' szavakhoz a' helyeslés mellék fogalmát függesztik, ugy lesznek ellenben mások, kik azokat ellenkező eszmékkal kötik össze. Hahogy e' kétfél összekap, a' vita csak a' küzdők ellankadtával végződhetik; mert az igazi vizsgálat megkezdhetésére szükség illy *szenvedélyes* kitételeknek mellőztetni, és a' kérdéses törvény eredményeit jó vagy rossz tekintetéből számíthatni.

Blackstone csudálja mind a' három kormányzat-alak (forme) összekötését a' britt alkotmányban, és innen következteti: hogy annak mint az egy-személyi (monarchie) mind a' főrend - (aristocratie) mind a' népuralkodás (democratie) jó tulajdonságait egyesítve kell birnia. Mikép nem látta ő, hogy okoskodásának legkisebb változtatása nélkül is ép' illy helyesen azon homlokegyenest összeütköző következtetést lehetett volna húzni: hogy t. i. a' britt alkotmány a' nép- a' főrend-'s az egyszemélyi uralkodás minden részletesb hibáit egyesíti?

A' *függetlenség* igéje a' méltóság és erény, a' függes szóé pedig az alábbvalóság és romlottság, mel-

ék fogalmaival ugyan azonítatik. Ehhezképest a' britt alkotmány dicsőítői (panégyriste) magasztalják s' csudálják függetlenségét [a' három hatalomnak, melly a' törvényhozást képezi; ez szemeikben a' politicának remekműve, és legdicsőbb vonása ezen kormányzásnak. Más részről pedig ugyanezen alkotmány kigyúnyolói (détracteurs) nem mulasztják elezen három hatalomkart majd az egyik, majd a' másiktóli *függés* gyanújával illetni. Sem; a' dics. (éloge) sema' gánts-beszéd (censúre) legkisebb okokat sem foglalnak magukban.

A' tényt tekintve kitűnik, hogy: a' *függetlenség* nem való. A' királynak és lordok nagyobb részének nincs-e közvetlen befolyása az alsóházi tagok megválasztására? A' királynak nincs-e hatalma azt nyomban elosztatni, 's ezen hatalom nem igen hathatós-e? Nem gyakorol-e a' király egyenes befolyást a' méltóságos és nyereséges alkalmaztatások (emplois) által, miket kény s' kedve szerint elvesz vagy osztogat? Más részről a' király nincs-e a' két háztól, 's különösen az alsó háztól *függésben*, mint-hogy képtelen volna pénz, 's fegyverek hiányában fentartani magát, melly két főelem egészen a' nemzet küldöttjei kezében van? A' pair-kamra független-é mindaddig, míg a' király azok számát kívánsága szerint szaporíthatja, míg ő a' szavazatokat új lordok hozzájárulása által részére fordíthatja; míg a' rang és tiszti-elöléptetés (avancement) csábvarázsával a' pairtestületre; míg az egyházi előléptetések által a' püspöki-karra nagy befolyást követel?

A' helyett, hogy egy csalékony szó felett vitatkozzunk, nézzük az okozatokat. Ezen említett három hatalom kölcsönös függése idézi elő azok összhangzását; ez az, mi őket a' határozott szabályoknak alárendeli, mi nekik rendszeres, és fentartó folyamat nyújt. Innen a' szükség: egymást becsülni, kiélni, figyelni, magát megtartóztatni, és másokkal kiegyenlíteni. Ha ők egymástól korlátlanul (absolument) függetlenek, úgy köztük örökös tusa lenne. Gyakran az erőre kellene hivatkozni, és elébb utóbb a' tiszta népuróság, vagy igazán kimondva, a' fejtelenség állapotjára jutnának.

Nem tartózkodhatom meg: hogy a' visszaélésre alkalmas kitételekre építeni szokott okoskodási hibáknak még két példáját fel ne hozzam.

Ha az ember a' *nemzeti képviseltetésről* politikai eszmeképet alkotott, hozzá kötve magát mind ahhoz mi ezen elvont nézlet természetes következetességének látszik, csak hamar eljut annak bizonyítgatására hogy *általános szavazati jogot* kell felállítani; és következetességi lépcsőn hasonlóképen eljut annak bizonyítgatására: hogy a' képviselők annyiszor ujittassanak meg, mennyiszer csak lehetséges, 's ezt a' végett: hogy a' *nemzeti képviseltetés* nevezetét megérdemelje.

Hogy ezen kérdést a' hasznosság elve alá bocsáthassuk, nem szükség a' szó felett okoskodni, ha-

nem csupán az okozatokat kell tekinteni. Midőn egy törvényhozói testület megválasztásáról van szó, a' választhatási jogot csak azokra kell kiterjeszteni, kikről bizton feltehetjük, hogy ezen joggyakorolhatásra megkivántató nemzeti bizodalmat bírják.

Olly emberek által történt választások, kik nem bírhatják bizalmát a' nemzetnek meggyengítendik bizalmát a' törvényhozási gyülekezetben.

Kik a' nemzeti bizalom részesei nem lehetnének, azok, kikben a' politikai tisztaságot (intégritét) 's megkivántató ismeretek kellő fokát fel nem tehetni.

A' *politikai tisztaságot* fel nem tehetni azokban, kiket a' szükség a' megvesztegethetés kísértetének kitesz, vagy kiknek semmi állandó lakhelyök; 's azokban sem, kik törvényszékek által bizonyos, törvényekben meghatározott vétkek miatt gyalázat bélyegével illettettek.

Az *isméreték kellő fokát* fel nem tehetni az asszonyokban, mivel őket házi hivatásuk a' nemzeti ügyviteltől eltávolítja; a' gyermekekben 's bizonyos korú ifjakban, valamint azokban sem kik szükölködésük miatt a' nevelés első elemibe sem avattattak, 's a' t.

Illy 's ehhez hasonló elvekre épithetni a' választóra nézve szükséges feltételeket, hasonlóképen a' törvényhozó testületek tartósságára nézve is, a' meg-

újítás hasznaiból, vagy káraiból kell okoskodni, és nem folyamodni elvont fogalmakból húzott tekintetekhez.

Azon végső példa, mellyet felhozni kívánok, a' szerződésekből merítetik, vagy akarom mondani, azon különböző politikai költésekből, miket *szerződések* neve alatt képzeltek. Én már kárhoztattam e' szerződéseket mint költést, most újra kárhoztatom mint elvföltevést.

Midőn Locke vagy Rousseau az állítólagos szerződésről vitakoznak; midőn erősítik, hogy a' társadalmi, vagy politikai szerződés illy vagy amolly záradékokat foglal magában, betudnák-e ezt máskép bizonyítani, mint csupán azon általános haszon által, mellyet innen eredendőnek hisznek? Engedjük meg ha akarjuk, hogy ezen szerződés, melly szerkesztve sincs, teljesen megáll. Mitől fog annak egész ereje függni? nemde hasznosságától? Miért kell ezen kötések megőrizni? mivel az ígéretek hite teszi alapját a' társaságnak. Az egész társaság közös jóléte kívánja: hogy minden egyed ígérete szent legyen. Nem léteznék az emberek közt bátorság, nem bizalom, nem kereskedés, a' vadon erdőbe kellene visszatérnünk, ha a' kötéseknek többé kötelező erejük nem volna. E' politikai szerződésekkel is így állana a' dolog, 's hasznosságuk az, mi őket érvényessé teszi, ha károsokká válandnak, ugy erőnél-

küliek. Mert ha p. o. a' király arra kötelezte volna magát: hogy népét szerencsétlenné tegye, valjon ezen kötés érvényes lenne-e? Ha a' nép lekötötte magát: engedelmeskedni minden előforduló eseményben, egy Nero vagy Caligula által fogja-e magát elrontatni inkább, mint fogadását megszegni? Ha a' szerződésből közártalmu eredmények szülem- lenének, volna-e elég ok még annak megtartására? És így tagadhatlan, hogy a' szerződések érvényessége alapján nem egyéb, mint a' hasznosság kérdése, egy kissé beburkolva, átruházva, 's így hamis magyarázgatásra alkalmas.

10. Képzelt törvény nem ok.

Természeti törvény, természeti jog: a' költés- nek, vagy névmásításnak két neme, mik törvény- könyvekben olly nagy szerepet játszanak, hogy va- lóban részletesb fejtegetésre is méltók.

A' *törvény* szónak első értelme, a' közönséges értelem, melly a' törvényhozónak akaratát jelenti. A' *természet-törvénye* ez képleges kitétel; az em- ber, a' természetet magának egy lény gyanánt kép- zeli, annak illyen amollyan re ndelkezést tulajdonít, mit képlegesen törvénynek nevezünk. Ezen értelem- ben az embereknek közös hajlandóságai, és mind- azok, mik az emberben, minden emberi társaság vi-

szonyaitól függetlenül látszanak létezni 's miknek a' politcái, és polgári törvénynek felállítását megelőzniök kelle *természet-törvényeinek* neveztetnek. És ez a' szónak valódi értelme.

Hanem ezt rendszerint nem így értik. A' szerzők úgy vették fel, mintha a' természeti törvényeknek egész törvénykönyvök léteznék; hivatkoznak ezen törvényekre; idézik azokat, betűszerint ellenteszik a' legislátor törvényeinek, 's nem veszik észre, hogy e' törvények tulajdon agy-szüleményök törvényei; hogy ezen állítólagos törvénykönyvről mindenek ellenkezőt mondanak; hogy ők arra szorítvák: minden bizonyítás nélkül erősíteni; hogy mennyi az iró, annyi a' rendszer, 's hogy illy módon okoskodván, mindég előrül szükség kezdeni, mert illy képzeleti törvényre kiki azt foghatja, mi neki tetszik; és így a' vitályok végnélküliek.

Mi természetes az emberben, az a' szenvedés és gyönyör érzeménye, és a' hajlandóságok: de ezen érzeményeket, hajlandóságokat törvényeknek nevezni, ez annyi mint hamis és veszélyes eszméket béhozni; ez annyi mint a' beszédet önmagával ellenkezésbe tenni, mert épen a' hajlandóságok ellen kell törvényt alkotni. A' helyett hogy törvényeknek néznök, törvényeknek kell azokat alárendelni. A' legerősebb természeti ösztönök ellen a' legfékezőbb törvényt kell hozni. Ha léteznék olly természeti törvény, melly az embereket közjólétük felé vezérli, akkor minden törvény haszon-

talán volna. Ezek annyit tennének, mint nádszálat alkalmazni a' tölgy fentartására, annyit mintgyertya világot gyujtani a' napfény megvilágítására.

Blackstone, midőn a' szüleiknek gyermekeik eltartása iránti kötelességről szólt azt mondta:

„ ez a' természeti törvény elve, maga
 „ a' természet, és tulajdon azon cselek-
 „ vény által, mellyel a' gyermekeket a'
 „ világra helyezék, rájuk mért tarto-
 „ zás“ És Montesquieu, szó-
 lott tovább: „okosan jegyzé meg, hogy
 „ az atyának természeti kötelessége
 „ gyermekeit táplálni, eszközlötte a' há-
 „ zasságot, melly kijelölje azt, kinek kell
 „ ezen tartozást leróni.“ (I-ső könyv. 16.
 Fejez).

A' szülék *hajlók* gyermekeik fölneveltetésére, a' szüléknek *kell* felnevelni gyermeiket; ime' két külön-
 böző kifejezés. Az első nem teszi fel a' másikat, a'
 másik sem az elsőt. Minden kétségen kívül igen
 nyomós okok vannak, mellyek a' szülékre a' gyer-
 mekek tápláltatási kötelességét róják. Blackstone 's
 Montesquieu miért nem hozzák ezeket fel? Miért
 folyamodnak ahhoz, mit ők természet törvényének
 neveznek? Milly természeti törvény az, melly a'
 törvényhozónak második törvényére szorul? Ha
 ezen természeti kötelesség mint Montesquieu állítja

valóban léteznék, nemcsak hogy ez a házasság alapjául nem szolgálna, sőt inkább annak haszontalanságát tanúsítaná, legalább azon célra nézve, melylyet előad. A házasság egyik feladatához szorosan tartozik; a természeti csatlakozás elégtelenségét pótolni. És rendeltetése a szüléknek — kik nem volnának mindig elég erősek megküzdeni a nevelés szenvedésével és akadályival — ezen természeti hajlandóságokat kötelességé változtatni által.

Az emberek nagyon hajlók önfentartásukról gondoskodni, és így nem alkottak törvényt, melly őket arra kötelezze. Ha a szülői hajlandóság öngyermekei fentartásáról gondoskodni mindig, és mindenütt illy erős volt volna, ugy a törvényhozónak soha eszébe sem jött vala ebből kötelességet csinálni.

A gyermekek kirakása, melly a hajdani Görögöknél olly közönséges és szokott dolog volt, ma még inkább az a Chinaiaknál. Nem kelle-e majd egyéb ok ezen gyakorlat eltörlésére, mint azon állítólagos természeti törvény, melly világosan hiányzik?

* * *

A *jog* szónak épen úgy mint a *törvény* szónak két értelme van, egy tulajdon, és egy névmásított. Tulajdon értelemben a *jog* a tulajdon érte-

lemben vett *törvénynek* szüleménye: a' valódi törvények szülik, a' valódi jogokat.

A' természeti *jog* a' természeti *törvény* szüleménye: ez olly névmásítás, melly eredetét egy más névmásításból veszi.

Az eszközök és tehetségek az, mi természeti az emberben: de ezen eszközöket, 's tehetségeket *természeti jogoknak* czímezni ismét csak annyit tesz, mint a' beszédet önmagával ellenkezésbe hozni: mert a' *jogok* ezen eszközök, és tehetségek használatásának biztosítására állítottak. A' jog a' biztosíték, a' tehetség a' biztosított dolog.

Hogyan érthetnők egymást olly nyelven, melly ugyanazon egy kitétel alatt, két ennyire, egymáskülönböző dolgot összezavar? Vagy hol állana most a' művészeti szótan (terminologia) ha a' mestersegek, mik valami munka készítésére szolgálnak, kifejezésére, ugyanazon egy szóval elnének, mint mellyel magának a' munkának kitételére élünk.

A' *valódi jog* mindig törvényes értelemben van alkalmazva, a' *természeti jog* pedig sokszor törvény elleni értelemben is. Mikor például mondatik: *hogya a' törvény a' természeti jog ellen nem rendelkezhetik*, akkor ezen szó *jog* a' törvénynél fenségesb érte-

lemben van alkalmazva, elismertetik olly jog, melly a' törvényt megtámadja, azt felforgatja, és megsemmíti.

Illy törvény-elleni (anti-legal) értelemben véve: a', jog' szó az észnek legnagyobb ellensége, és a' kormányoknak legborzasztóbb megrontója.

Az ember okosan nem vitatkozhatik olly ábrándozókkal, kik a' *természeti jog* fegyverével vannak felkészülve; melly természeti jogot mindenki úgy ért, mint néki tetszik, úgy alkalmaztat mint néki kívánatos, mellyből ő semmit nem engedhet, 's semmit el nem vonhat, melly azon egy időben épen olly hajthatatlan, mint érthetetlen, melly az ő szemében fölszentelten áll, mint hitágazat (dogma) mitől az ember bűn nélkül nem térhet el. A' helyett, hogy ők a' törvényeket okoztaikhoz mérve vizsgálgatnák, a' helyett hogy azokat jók, vagy rosszknak itélnék, ezeket inkább azon viszonynál fogva latolgatják, mellyben az állítólagos természeti joggal vannak: vagy is igazán kimondva: a' tapasztalási okoskodásnak helyébe képzelt tehetségek mindenféle agyrémeit teszik.

Ez nem valamelly ártatlan hiba, mert ez a' szemlélődés (speculation) mezéjéről a' gyakorlati életbe is átsimul: „Engedelmeskedni kell olly törvényeknek, mik a' természettel öszhangzanak, a' többi legott érvény nélküli, és azoknak nemcsak nem en-

„gedelmeskedni, sőt egyenest ellensze-
 „gülni kell. Azonnal, hogy a' természeti
 „jogok megsértetnek, minden erényes
 „polgárnak azok védelmére illik he-
 „vülni. Ezen jogoknak, mellyek ma-
 „gukban világosak, bizonyításra nincs
 „szükségük, elég azokat nyilvánítani.
 „Mikép bizonyítani az önértékiséget?
 „egyszerű kétkedés is érzékhiányt, vagy
 „lelki hibát jelent 's a' t.“

De ne hogy arról vádoltassam: mintha illy po-
 litikai sugallatok nemeinek enmagam kölcsönözném
 nagy lelküleg a' zendítő alap-elveket (maximes); déz-
 ni fogom Blackstone tényleges (positiv) helyeit, és
 pedig Blackstonét azért, mert minden író közül ő
 az, ki a' kormányok tekintélye iránt legmélyebb tiszteltet
 tanúsított. (I Comm. l. 42). Midőn ő az állítólagos termé-
 szeti, 's az istentől nyilatkoztatott törvényekről (lois
 de la revelation) szól: „Nem kell engednünk, ugy-
 „mond, hogy az emberi törvények ezek-
 „kel összeütközzenek; ha nekünk, az
 „emberi törvény valamelly, a' természeti,
 „vagy isteni törvények által tiltott dol-
 „got parancsol, tartozunk ezen em-
 „beri törvényt megszegni 's a' t.“

Nem annyi-e ez mint minden ábrándozó kezébe
 lerakni a' fegyvereket, minden kormány ellen? Nem

fog-e mindenki a' természeti, 's isteni törvények ki-
mondhatlan változékonyságú eszméiben valamely
okot találni, minden emberi törvény ellenállására?
Fenállhatna-e csak egy napig, valamely álladalom
(état), ha mindenki magát lelkiisméretileg kötelezett-
nek hinné: minden törvénynek ellenszegülni, ha
azok a' természeti, isteni törvényekről szerzett külö-
nös önfogalmival bármí kevésben is össze nem han-
goznak? Milly véres összeütközés a' természet-tör-
vénykönyvének tolmácsai, 's mindannyi vallásfele-
kezet között!

* * *

„A' boldogság keresése természeti jog“

A' boldogság-keresés tagadhatlanul természeti
hajlam, de ezen hajlamot keresztelhetjük -e jog-
nak? Hiszen ez a' keresés módjától függ. Az orgyil-
kos boldogságát orgyilkolással keresi; van-e ehhez
joga? Ha nincs joga, minek nyilatkoztatni, hogy
van? E' nyilatkozásban milly törekvés rejlik az em-
ber boldogítására, vagy értelmesítésére?

Turgot nagy ember volt, de ő elfogadta a' köz-
véleményt minden bíráltság nélkül. Az idegeníthet-
len és természeti jogok voltak azon zsarnok- és hit-
ágazatosság (dogmisme), melyet öntudta nélkül gya-
korolni akart. Ha semmi okot nem látott valami té-
telről kétkedni, ha azt nyilvános igazságnak ítélte,

a' nélkül, hogy tovább menne, azt nyomban természeti jognak, örökös igazságnak jelenté. Ő azután úgy használta azt, mint hitzikket, mit többé taglalgatni nem engedett.

A' hasznosság elve igen szokszor rosszul alkalmaztatván, nagyon szűk értelemben vétetvén, neve a' vétkeknek kölcsönöztetvén, ellenkezni látszott az örök igazsággal, lealacsonyítva bérességnek tartatott, úgy hogy bátorság kívántaték azt tiszteletébe vissza vezetni, 's a' logicát a' maga valódi alapjaira állítani.

Én egy kibékítési alkut szeretnék kötni a' természeti jog párthiveivel. Ha a' természet ilyen 's amollyan törvényeket alkotott, azok kik e' törvényeket olly bizalommal idézik; azok kik e' törvények magyarázatát olly nagy szerénységgel felvállalták, szükségkép azt gondolják hogy, e' törvények hozatalára okoknak is kelle lenni. Nem volna-e sokkal biztosabb, sokkal meggyőzőbb, sokkal rövidebb tehát ezen okokkal lépni föl, mint azon isméretlen törvényhozó akaratát mutatni elő, mint olytat, melly önmagában auctoritas?

* * *

Egy általános észrevétellel fejezem be ezen értekezést. A' hibás nyelv mindég érthetetlen, inga-

dozó 's változékony. A' szavak nagy bősége az eszmék szegénysége, és álsága betakarítására szolgál. Mennivel többször változtatunk a'kitételeken, annyival alkalmasbak az olvasókat tévedésbe hozni. Az igazság nyelve egyforma és egyszerű: *ugyanazon képzetek, ugyanazon kitételek.* Minden a' gyönyörökre és szenvedésekre vonatkozik. Kerüljünk mindent mi ezen köznyelven vett mondást ál-ruházná vagy megcsonkithatná: „*Illy és illy cselekvényből a' gyönyör vagy szenvedés illy érzeménye ered.*“ Ne higgyetek nekem, hanem higgyetek a' tapasztalásnak, főleg pedig tulajdon tapasztalástoknak. „*A' cselekvények két ellenkező módja közül ha akarjátok tudni, melylyiknek tulajdonitsatok elsőséget? Számítgassátok jó, vagy rosz tekintetéből az okozatokat, és határozzátok el magatokat azon módra, melly a' boldogság legnagyobb öszvegevel ajánlkozik.*“

1*) **Jegyzék.**

Hobbes Tamás (angol, született Malmesburyban 1588.) az ész- 's mér-tannak kitűnő avatottja; Baco, Cartesius, Gassendus, 's Gallilaeus kortársa; az angol forradalomban pedig király követője volt. Éltének főszakát idegen földön élte le. Midőn II-ik Károly trónjába visszahelyeztetett, honába tért, későbbi napjait a' tudományoknak áldozandó. Meghalt 1679.

A' tudományos világnak két főmunkát mutatott be, mik azonban kedvező fogadtatásnak épen nem örvendhettek. — Az egyik: „*A' polgár*“ (Párisban 1642); a' másik pedig: „*Leviathan, vagy is az egyházi 's polgári hatalom*“ czim alatt jelent meg (London 1651. ugyanott toldalékkal 1668.)

Hobbes és követőinek jog-elve: *jogszerű* mind az, mit *önfentartásunk* követel; honnan, minthogy a' polgári társaságon kívül nincs bíró, ki elhatározza: kinekinek önfentartása mit kíván meg? természetesen következik: hogy *mindenkinek* joga van mind arra, mit önfentartására nélkülözhetlennek vall; mire okvetlenül a' — bellum omnium contra omnes — mindenki mindannyiak elleni harcz áll be. Melly harcz a' dolog illy állásában nem csak örökös de *jogszerű* is: mivel mindannyi fél saját fentartási jogáért küzd; minthogy pedig a' dolog illy állását, mint a' *társadalmi* fentartással egyenesen összeütközött, a' józan ész általában nem helyeselhet, szükséges kívánmánya-

postulatuma: — miszerint az emberek elhagyván e' természeteti állapotot 's szabadságot, — mi rosznál egyebet nem eszközölhetne — viszonylagos szerződés által polgári társaságba álljanak, mellybeu a' főhatalom közrehatásával mindannyiak, összetett erővel biztosítandó jog-köre szabassék ki.

E' jog-elvnek természetes következménye: jogszerű egyedül az (Hobbes szerint) mi eme' kölcsönös béke-kötés, vagy is *tevéleges* (positiv) törvényhozási hatalommal öszhangzik. A' végkövetkezmény pedig oda üt ki, a' polgári társaságon kívül, az úgynevezett *természeti állapotban* a' — bellum omnium contra omnes — miatt, melly nem egyéb mint: — jus nullius ad aliquid — senki joga valamihhez — semmi jog sem létezik.

Hobbes jog-elvének sajátága, hogy szerzője belőle egy korlátlan főhatalmat (természetesen monarchiait) von ki; mellyet nem csak semmi határok közzé szorítani nem enged, hanem korlátlan joggal ruházza fel azt még a' religióra nézve is, mit nem másnak mint *félelem szülöttjének* tart 's *rendbiztosító eszközül* tekint a' főhatalom kezében.

Hobbesnek rendszere, mint *kényuraság, vallástalanság 's atheismusra* vezető, a' polgári és egyházi hatalomnál szintugy, mint a' tudósoknál gyűlöletessé lett.

Ellen-írói közül az utóbbi korból *Mendelsohn* (Jerusalem-je) és *Feuerbach* (Anti-Hobbes-je) leginkább ismertetések. — Hobbes követőit *Hobbesianusoknak* szoktuk nevezni.

Függelék.

Mínthogy Bentham, vagy is az általa felállított hasznossági elv mindent a' *gyönyör*, és *szenvedés* rúgóinak alárendel, nem lesz sem felesleg, sem érdektelen ide iktatni, bárha csak vázolatban is, a' *gyönyörök névsorát*, mellyet készítete.

„Folytonos változékonyságban tűnnek fel jelenségek, mik közelebb nem érdekelnek, és mellyek elsimulnak mellettünk a' nélkül, hogy figyelmünket rájuk függesztenők. Nagyobb része a' tárgyakkak, mellyek már megszokottak, nem hatnak olly erővel, hogy a' fájdalom vagy gyönyör érzeményét bennünk felkölhethnék. Azért a' gyönyör és szenvedés nevezete csak az *érdeklő jelenségeknek* tulajdoníthatatik, ollyakkak, mellyek benyomással jelölik magukat, 's miknek vagy tartósságát, vagy megszűnését ohajtjuk. Ez *érdeklő benyomással jelölt fogatok* (perceptio) egyszerűk vagy összetettek; egyszerűk ha többekre nem bontathatnak; összetettek, ha több *gyönyörök* vagy *szenvedés*, vagy ugyanazon egy időben több *gyönyör*, és *szenvedések* érzeményeiből állanak. A' színjáték egy azon időben testi műszerünk több érző tehetségit *gyönyörködteti* a' di-

szítvények szépsége, a' zene, a' társaság, a' pipere 's színészek játéka által.

Egyszerű gyönyörök.

1-ör. Az *érzékek gyönyörei*: mellyek függetlenül minden csatlakozástól közvetlen érző eszközeinkre vonatkoznak: az *izlés, szaglás, látás, hallás és tapintás* (toucher) gyönyörei. Mi az *egészség* érzetét, *szellemi éltünk* boldog folyamát, egy könnyü 's fesztelen (légere) *jólét* érzeményeit illeti, mik t. i. egy különös érzékhez sem tartoznak, hanem minden léti működéseinkre kifo'ynak; valamint az *ujdonság* (nouveauté) gyönyörei, mellyeket élvezünk, ha érzékeinknek bizonyos új tárgy kínálkozik; ezek különös osztályt nem képeznek.

2-ör. A' *gazdaság gyönyörei*: itt a' gyönyöröknek olly neme értetik, mellyet az élvezés vagy biztosításra alkalmas dolognak bírása nyújt; és e' gyönyör a' szerzés pillanatában legélénkebb.

3-ör. Az *ügyesség* (adresse) *gyönyörei*: ezek valami nehézség legyőzéséből erednek, vagy olly viszonylagos (relatíf) tökélyből, melly a' tagmozdulatokban, a' mulatságra, vagy haszo raszolgáló műszerek alkalmazásában mutatkozik. A' zongorán játszó személy például, egészen más gyönyört érez, mint érzendett, hahogy épen ezen egy zenedarabot más által játszatni halotta volna.

4-er. A' *barátság gyönyörei*: ezek azon meggyőződésből folynak: hogy illy 's illy egyedek jóakarátát különösen birjuk, és ehhezképest tőlük bizonyos önkintes és díjtalan szolgálattételt remélhetünk.

5-ör. *Jó hírünk gyönyörei*: ezek azon meggyőződést követik: hogy a' minket környező világ tiszteletét, 's hajlandóságát megérdemeljük vagy birjuk; és hogy e' hajlandóságok gyümölcsei szükségünkben bizonyos önakaratú, bértelen tettek leendnek.

6-ör. *A' hatalom gyönyörei*: miket azon ember érez, ki másokkal önszolgálatára rendelkezhetik, azok félelmei vagy reményei, vagy inkább a' rosznak félelme vagy jónak reménye által, mellyet nekik eszközölni képes lenne.

7-er. *Az irgalmasság gyönyörei*: ezek azon meggyőzéshez szítnak: hogy megnyerjük vagy birjuk az Isten kegyességét, 's így tőle ez életben vagy a' jövőben bizonyos kegyelmet várhatunk.

8-ör. *Jó akarat gyönyörei*: miket élvezünk, ha szerencséjét látjuk olly embereknek, kiket szeretünk. Ezeket *rokonszenv* vagy társasági hajlam gyönyöreinek is nevezhetjük. — Erejük kisebb nagyobb mértékben terjedékeny: bizonyos szűk körben öszpontosulnak, vagy pedig az egész emberiségen átvonulnak. A' jóakarat gyönyöre kihat még az állatokra is: mellyek nemét vagy faját szeretjük, azok jóléte kedvesen érdekel minket.

9-ör. *Roszakarat gyönyörei*: ezek azon látvány vagy gondolatból erednek: hogy szenvedés sujtja azon lényeket, mellyeket mi nem kedvelünk, akár emberek, akár állatok legyenek azok. Ezeket máskép a' *bosszúszenvedély*, *ellenszenv* vagy *társaság elleni hajlam gyönyöreinek* is nevezhetjük.

10-er. *Az értelem gyönyörei* Archimedes örömének nagyságát a' nehéz feladat (probléma) megoldása után könnyen felfoghatják, kik magukat illy elvont tanulmányoknak szentelik.

11-er. Az emlékezet gyönyörei: ezek a' kiállott szenvedés visszaidézésében is állhatnak.

12-er. A' képzelet gyönyörei: a' festő, ki a' természetet hiven másítja, az emlékezet működéseit ábrázolja. Ki pedig itt is amott is a' képcsoportokat (groupes) szemlélgeti, 's ezeket önakarata szerint összeilleszti, a' képzelet működéseit tükrözi. Uj eszmék a' tudományban, művészetben, a' kíváncsiságnak hizelgő uj találmányok, olly gyönyörei a' képzeletnek, mik élvezése körét tágitják.

13-or. A' remény gyönyörei: ezek egy leendő élvezhetésnek erős hittel párosult képzeletéből fakadnak.

14-er. Eszme-társulat gyönyörei: bizonyos tárgy önmagában semmi gyönyört nem képes nyújtani; de ha az elmében valami kellemes tárgyal szövetkezik, annak kellemességében is részesül. Így egy haszard-játéknak különböző mellék tekintetei gyönyöröket, ha semmire sem játszunk, a' nyeres gyönyörének eszme-társulatából veszik.

15-ör. Az enyhülés (soulagement) vagy szabadulás (délivrance) gyönyörei: ezek a' szenvedéseken alapítvák. Mikor bizonyos szenvedéseket kitűrtünk, a' fájdalom megszűnése, vagy könnyebbülése gyönyör, és pedig sokszor igen igen élénk gyönyör.

Ezek minden élvezésink anyagai, mellyek ezerféleképen együlnek, alkalmazzák és módosítják magokat, ollyképen, hogy némi kis gyakorlat, és figyelem után nem nehéz feladat az összetett gyönyörnek alkatrészeit, az egyszerű gyönyöröket, egymástól elkülöníteni.

Így teszem a' mezőség látványa az érzékek a' képzelet és rokonszenv gyönyöreit köti össze. A' tárgyak változékonysága, a' virány, a' színezet, a' fák

szép alakja, az árny és világ vegyületének gyönyörében a' szem fürdik. A' madarak bájéneke, a' csermely csörgedezése, a' lenge szélnek lombfűzért átható suhogása a' füllel enyeleg. A' friss életerőnek balzamatól elárasztott lég kéjteles érzeményt nyújt a' szaglásnak azon egy pillanatban, mellyben tisztasága, és könnyedsége a' vérkeringését hevítve gyorsítja. A' képzelő tehetség, 's jóakarát előtűntetve a' gazdagság, bőség, termékenység képzetét e' varázs jelenet szépségét még inkább nagyítja. A' madarak, nyájak, háziállatok jámborsága, 's boldogsága élet-hánykodásunk visszemlékezetével édesen ellenkezik. Minden gyönyörinket, miknek a' tárgyak ujdonságai által részesivé lettünk a' mező lakóinak örömtelvé kölcsönözzük át. Végre egy legfőbb lénynek, mint e' jótétemények alkotójának megismerése gyarapítja bizalmunkat, 's neveli csudálkozásunkat.

Megkell jegyeznünk, hogy a' gyönyörök több nemének nincsenek megfelelő szenvedéseik. Illyenek

1) *Az ujdonság gyönyörői:* új tárgyak megtekintetése, forrása a' gyönyöröknek; hol e' tekintet nélkülözése mint szenvedés nem jelenkezik.

2) *A' szerelem gyönyörői:* a' szerelem hiánya nem von maga után tényleges szenvedést; minthogy még semmi megcsalatott ohajtást nem foglal magában.

3) *A' gazdagság és szerzés gyönyörői:* ezeknek sincs megfelelő szenvedésük, mert nélkülözésükhöz semmi megghiúsult várákozás nem csatlakozik: megszerzése valaminek mindig édes érzemény, de egyszerű nem-szerzés (non-acquisition) nem vétezik szenvedésnek.

4) *A' hatalom gyönyörői:* éppen így állanak; bírásuk jó, de egyszerű hiányuk semmi rossz: e' nél-

külöztés csak akkor jelenkezik némí rossz gyanánt, midón a' megfosztásnak, vagy megcsalt várakozásnak szüleménye.

Ha száraz munka e' névsor készítése, ugy potolja ki azt annak nagy hasznossága. Az erkölcs-tannak épen ugy, valamint a' törvényhozásnak minden rendszere a' *gyönörök és szenvedések ismeretének* alapján nyugszik. Ez minden tiszta eszmének elve. Midón vétokról vagy erényről, ártatlan vagy bünös cselekvényről, jutalmazó vagy büntető rendszerről van szó, valjon miről van akkor kérdés? A' szenvedés és gyönyörrel, és semmi más egyébről. Olly okoskodás az erkölcstudomány vagy törvényhozásban, mellyet e' két szóra *szenvedés* 's *gyönyör* át nem tehetni csak homályos ál okoskodás, mellyből az ember ki hozni mit sem képes.

Akarjuk például a' bünök kérdését tanulmányunkúl tüzni; e' nagy tárgyat, melly minden törvényhozásban olly igen igen érdekes szerepet játszik. E' tanulmány alapján (au fond) nemleend egyéb, mint a' gyönyörök és szenvedések szamitgatása és összeillesztése. Fogjuk szemlélgetni a' *vétket*, vagy is rosszaságát valamelly cselekvénynek: jobban kimondva ama' *szenvedéseket* mik innét illyen vagy amollyan egyénre háromlanak. Nézendjük majd a' bün *indítóokát* (motif) vagy is világosabban *bizonyos gyönyörnek csábjait*, mellyek a' bünöst annak elkövetésére ösztönzék. Majd vizsgálgatjuk a' vétek *eredményét*, kellene mondani: *megszerzését* vagy *élvezését bizonyos gyönyörnek*, melly a' vétek következménye volt. Végre alkalmazzuk a' *törvényes büntetést*; azaz: olly nemét a' *szenvedésnek*, mellyet a' vétkesnek *kiállani kell*. A' *gyönörök és szenvedések* theoriája teszi hát alapját minden tudománynak."

Vég szó.

Midőn Benthamnak itt közzé tett értekezése fordításához fogtam, czélul tűzém, azt telhető tiszta, 's pontos nyelvidomba *) öltetni-át. Iparkodtam bár-csak szándékiilag is megközelíteni a' nyelvtökélesítési törekvésnek Benthamtól kitűzött amaz irány-pontját, mellyet e' szavakkal; „méme idéé, mème terme“ — egy eszme, egy szó jelöle ki; 's mellyet ha elérünk: a' tiszta magyar igével mindig határozott értelem párosulva, ehhez csak egy, 's ugyana-zon egy eszme fűződnék minden elmében! — Buzgó tö-rekvésemnek sikert gátló korlátot, csüggedetlen akaratom teljességgel nem, de annyival inkább pará-nyi képeségem vont. E' gát-sorompón nékem más-kint is készületlennek **) túllépnem szinte lehet-

*) *Írásidom* (style) szót használni nem hajlottam, mert: részletesb értelme csupán az írásmódorra vonatkozván, a' szónoklat, köz-nyelv 's a' t. beszédmódjait kirekeszti; — miért a' nyelvidom-nak csak egy alárendelt nemét képezi.

**) Már sirboltban porhadó teteme iránt a' nagy ferfinak — ki még néhány nap előtt csüggedést nem tűrő tettvágyánál fogva nem csak magának, de másoknak, 's a' többi közt öncsekély-ségemnek is sziveskedett munka-kört ajánlani, sőt ha kel-let bő elme-tehetségének hathatós erejével gyamolítani is; — igazságos, — mint azt végrendeletileg is méltán ohajtá, — 's háladatosnak kívánván lenni: tisztem őszintén vallani, mi-szerint: Bentham munkáinak fordítására ő szőlített, 's ezen értekezés előleges közzé-tételére bátorító ösztönt egye-dül ő nyújtott volt, — 's így ha ebből mi érdem foly-na ki, ez a' közösen siratott kora elhunyt érdem-koszérújához, fű-zendő.

lenné főleg azért lón: mivel Benthamnak szintűgy ez, mint egyéb értekezése kevés szavak tág medrében mély eszme-tengert, gondolat-ébresztő állításokat, 's hathatósan czáfoló ellenvetéseket bír. — Néhány igében felmérhetlen tanulmányi-kincseket rejt. Miért, míg a' fontoló főnek rövid kitételekkel a' bő eszmék szellemi tápelemét feltárja, addig a' futólagos olvasó percnyi kutat-vágyát az unalmas érthetlenség hosszú gyötrelmével öli el.

A' nagy törvénybölcsész munkáinak jelen részét fordításul elsőnek azért választám, hogy a' magyar törvényhozási bokros kérdések vita-mezején hatással minélelőbb lehessen; — 's nem mintha a' többieknél fontosabbnak, felségesbnek vallanám. — A' tisztelt magyar olvasó közönség éber figyelmét pedig ezennel Bentham jeles munkáira is átvive, azok összes fordítása iránti javaslat korszerűségét ezáltal egyszersmind az ítélő közvélemény proba-mérlegének tányérába vetem. — Hahogy akaratom kiviteli képessége annak ér-jelét csak némileg is megütné, az értelmi megelégedés gyönyörének részesévé válandanék.

DE BALLAGI GÉZA.

Ö R Ö M Ü N N E P E .

BEKÉS MEGYE

1842.

3.

896
111

Ala 40 Kr. pp.

